

Tragédie slezských policistů

Mečislav Borák

Dopisy označené už na obálce razítkem soudu nepatří zrovna k těm, které bych rád nacházel v poštovní schránce. Chvilí jsem zpytoval svědomí a zvažoval, zda jsem někoho třeba neurazil na cti, ba už se mi v paměti i něco takového matně zjevilo, ale po přečtení prvních slov jsem se uklidnil. JUDr. Naděžda Foldynová mi listem ze 28. 7. 1993 oznamovala: „Ve věci prohlášení za mrtvého Vás žádáme o sdělení všech Vám známých faktů a skutečností ohledně života a úmrtí Andrzeje Brody, nar. 6. 9. 1912, když tyto údaje jsou důležité pro řízení o prohlášení za mrtvého jmenovaného, které probíhá u Okresního soudu ve Frýdku-Místku.“

Vzpomněl jsem si v tu chvíli na jiný dopis, asi tři roky starý, v němž mě paní Marie Sukupová z Brna požádala o pomoc při hledání svého bratra Andrzeje Brody. Nevěděla o něm nic od září 1939, kdy jako příslušník polské policie evakuoval před útočící německou armádou někým na východ. „Známy z Ropice, profesor Andrzej Wania (již nežije), se s mým bratrem viděl jako poslední, jedné noci v roce 1939 (přesnější datum si nepamatuji) ho potkal v lese na hranici polsko-ruské. Tam spolu promluvili pár slov, ale z důvodu přestřelky se zakrátko rozutekli. Mám podezření, že můj bratr zahynul v Katyni. Prosím Vás zdvořile o zjištění a prošetření této události.“

Má odpověď nebyla tehdy nijak povzbudivá: „Jméno Vašeho bratra jsme dosud neměli v evidenci obětí. Doufal jsem, že najdu nějakou stopu v soupisech zajatců z tábora v Kozelsku, Starobělsku či Ostaškově. Našel jsem sice dva Brody, ale pokaždé to byl prokazatelně někdo jiný... Nevzdávám se však naděje, že nějaká souvislost se časem objeví. Nemyslím si však, že Váš bratr zahynul v Katyni. Za nejpravděpodobnější pokládám, že se dostal spolu s ostatními 6 tisíci policisty a pracovníky státních služeb do tábora v Ostaškově a že byl spolu s nimi v dubnu 1940 u obce Mednoje u dnešního Tveru zastřelen. Jakmile zjistím něco nového, ozvu se.“

Trvalo to déle než rok, ale můj předpoklad se potvrdil: „Skutečně se mi podařilo v ruských materiálech NKVD najít jméno Vašeho bratra, takže lze považovat za prokázané, že byl zastřelen asi 15.—16. dubna 1940 u obce Mednoje nedaleko Tveru v Rusku. Z archivu NKVD byly totiž nedávno do Polska předány transportní listiny, seznamy vězňů, odvážených vlakem z tábora v Ostaškově na Seligerském jezeře na místo poprav. Je zapsán pod jménem Andrej Boroda Janovič, ročník 1912, na seznamu č. 027/3 ze dne 13. 4. 1940, pod č. 67, číslo jeho vyšetřovacího spisu bylo 599. Pokud se tedy Váš otec jmenoval Jan, je téměř jisté, že se jedná o Vašeho hledaného bratra.“

Odpověď přišla obratem: otec se skutečně jmenoval Jan. Můj další dopis pak uvedl nové, nečekané informace o místě posledního odpočinku A. Brody: „Během exhumačních prací provedených v části hřbitova objeveného v Mednoje u Tveru v roce 1991 byly nalezeny rovněž dokumenty, v nichž se podařilo nade vší pochybnost přečíst i jméno a příjmení Vašeho bratra. Neznamená to sice, že byly identifikovány jeho pozůstatky, ale potvrzuje to se vší jistotou, že právě na tomto místě byl pochován.“

To je zhruba vše, co je mi známo o okolnostech smrti Andrzeje Brody z Ropice. Postačí to k soudnímu řízení? Patrně ano. Postačí to však k pochopení hloubky oné tragédie, která postihla přes 6 tisíc polských policistů, surově zavražděných ranou do týla a naházených do hromadných hrobů v lese u ruské obce Mednoje? Bylo mezi nimi přes 170 mužů, pocházejících z části Těšínska patřící dnes do České republiky. Počtem obětí se tedy jedná o patrně největší hromadnou vraždu v dějinách Těšínska. Její okolnosti byly až donedávna přísně utajovány a kamuflvány, takže naše veřejnost má o ní jen velmi skromné povědomí. Pokusím se proto aspoň stručně načrtnout historii tohoto zločinu a jeho přímou souvislost s vražděním v Katyni,

kteří se stalo jakýmsi symbolem miliónů obětí sovětského totalitního systému. Článek tedy bezprostředně navazuje na již publikované příspěvky o zločinech NKVD v Katyni a v Charkově, jejichž oběti se stalo též několik desítek občanů z Těšínska.¹⁾

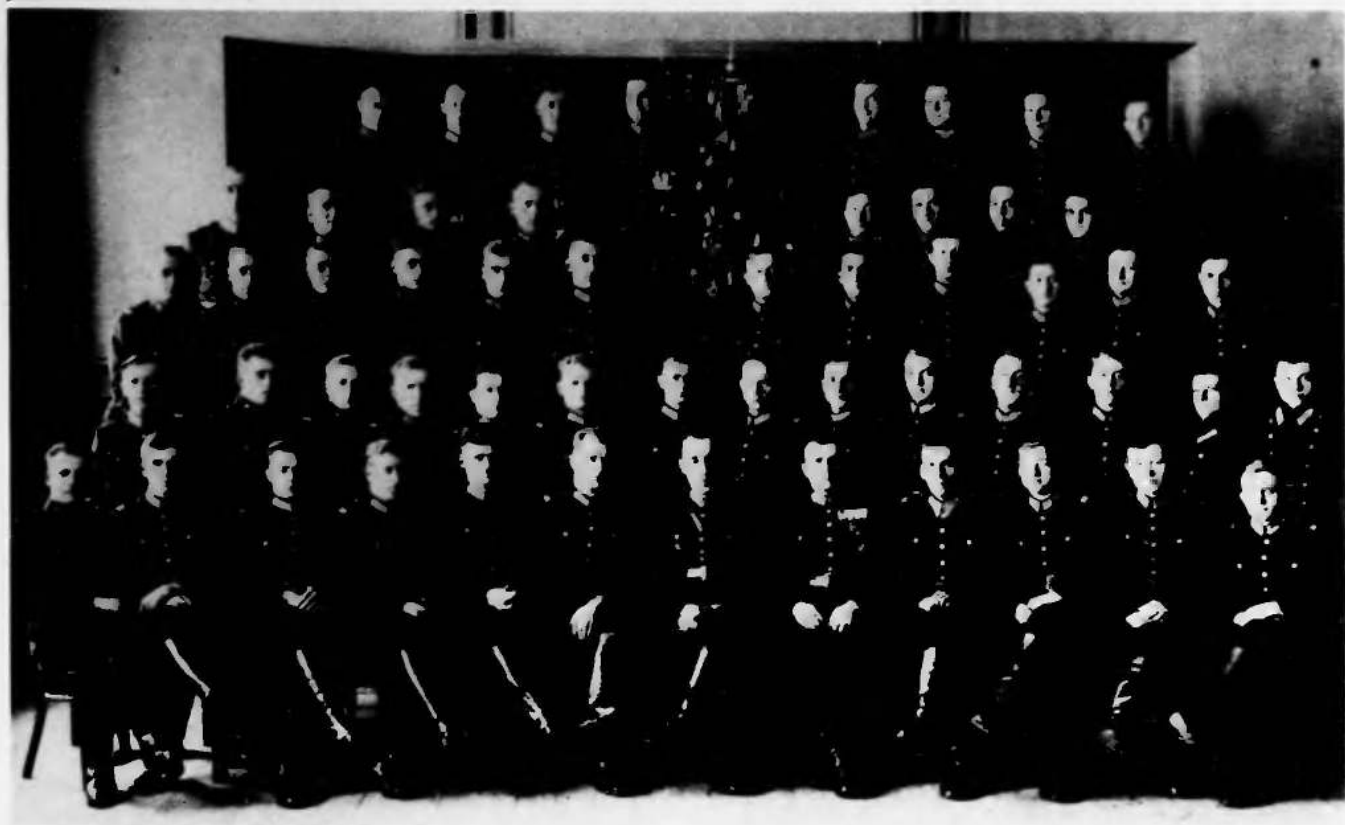
POLICIE SLEZSKÉHO VOJVODSTVÍ

Osudovým předznamenáním tragédie se stal polský zábor československých okresů Fryštát a Český Těšín v říjnu 1938. Zavádění polské státní správy na Těšínsku bylo spojeno i s utvářením nové struktury policie. Vznikla potřeba personálního zajištění těchto služeb, neboť představitelé bývalých československých orgánů byli z oblasti vesměs vysídleni. Z Polska se sice vrátilo několik desítek mužů, kteří museli odejít či sami odešli z Československa v letech 1919—1920 a později a kteří již sloužili v polské policii, ale potřeba nových sil, zvláště osob znalých místních poměrů, byla mnohem větší. V rozsáhlé náborové akci se k policii tehdy přihlásilo několik set osob, většinou mladých mužů z místních obcí. Bylo mezi nimi též několik desítek vojáků základní služby právě uvolněných z československé armády, dokonce i několik bývalých příslušníků čs. četnictva a celní stráže. Nová společensko-politická situace na Těšínsku měla i některé nepříznivé hospodářské důsledky, rostoucí nezaměstnanost postihovala především příslušníky dělnických povolání a řemeslníky. Právě hutníci Trineckých železáren, horníci z dolů na Karvinsku, dělníci místních závodů, drobní zemědělci a řemeslníci všeho druhu tvořili většinu policejního náboru.²⁾ Polské prameny uvádějí, že celkový počet policistů služebně přidělených v době záboru na „Zaolží“ činil celkem 1 076 osob, z toho 19 důstojníků, 881 řadových policistů pěších a 176 jízdních.³⁾

Polská policie se zformovala počátkem dvacátých let. Vedle státní policie existovala policie slezského vojvodství, vytvořená podle jejího vzoru pro tuto autonomní oblast Polska. Ve státním archivu v Katovicích se dochovala dosti kompletní kartotéka a zčásti i personální spisy příslušníků policie slezského vojvodství, což usnadňuje dnešním historikům práci. Služební odznaky slezských policistů se od státní policie lišily jen jiným nápisem, jejich uniformy se lišily jen přidavkem zlatých slezských orličků na prýmcích nárameníků. Služební hodnosti byly totožné: u mužstva strážný (posterunkowy), starší strážný, strážmistr (przodownik) a starší strážmistr, u důstojníků aspirant, podkomisař, komisař, nadkomisař, podinspektor, inspektor, nadinspektor a generální inspektor.

Úkolem policie bylo zajišťovat ochranu veřejného pořádku prostřednictvím sítě policejních úřadů (služeben, komisariátů, okresních a vojvodských velitelství) a v případě ohrožení země či za války pomáhat vojenským ozbrojeným silám, k čemuž byly určeny především oddíly policejních rezerv a školní oddíly policie. Rozkaz k plnému začlenění policie do polských ozbrojených sil byl skutečně 10. září 1939 vydán, ale vzhledem k situaci v zemi rozvrácené vpádem německých armád už k realizaci rozkazu nemohlo dojít. Po vpádu sovětských vojsk na východní území Polska 17. září 1939 vydal vrchní velitel branných sil zákaz boje s jednotkami Rudé armády a policii přikázal, aby zůstala v místech svého působení.

Hned od počátku války byla většina jednotek policie evakuována na východ, policie z jižních oblastí Polska ustupovala ve směru na Tarnopol a Lvov. Přes zákaz střetu se sovětskými vojsky došlo na řadě míst k účasti policie v obranných bojích, např. v Grodně, v okolí Kowla, Lucka či ve Lvově. Obránci Lvova byli po kapitulaci 22. září přes poskytnuté záruky volného odchodu pozatýkáni a mnozí z nich zahynuli při hromadných popravách ve Lvovském vězení na Brygidkách a v jiných částech města. Známou

Frekventanti policejní školy v Bohumíně, o vánocích r. 1938 — naprostá většina z nich byla zavražděna v SSSR.

hromadnou vraždou bylo postřílení asi jednoho tisíce posluchačů policejní školy ve Velkých Mostech, nebo 130 žáků policejní školy v Grodně. Hromadné popravy policistů se odehrály na desítkách dalších míst.

Koncem roku 1938 bylo ve stavu polské policie celkem 32 513 policistů. Odhaduje se, že v září 1939 asi 3 tisíce z nich padlo či bylo zavražděno. Zhruba stejnému počtu se podařilo evakuovat za hranice. Na území obsazeném Němci zůstalo asi 10 tisíc policistů, kteří pak sloužili v polské policii v Generálním gouvernementu. Do sovětského zajetí se dostalo asi 12 tisíc policistů.⁴⁾

UNIKLI SVĚMU OSUDU

Těšínsko bylo dobyto německou armádou hned 1. září 1939, takže slezští policisté spolu s dalšími představiteli polské státní správy byli na útěku už od prvních hodin světové války. Jen málokterí se z této evakuační anabáze vrátili zpátky.

Vzpomíná pan **Józef Lupiński** z Darkova, který tenkrát sloužil na stanici ve Świętochłowicach: „Policie ze Świętochłowic byla evakuována do Lvova. My tři Záolžáci, Gustaw Kubiczek z Gutů, Karol Heczko z Nýdku a já, jsme sedli na kola a za pět dní jsme byli na místě, cestou přes Olkusz a Pińczów. U Lublinu nás vzali do autobusu a zavezli do obce Mosty Wielkie, kde byla Celopolská policejní škola. Ale bylo nás tam už tolik, že se vedení školy obávalo masakru, kdyby si nás všimla německá letadla. A tak nás odvezli do Lvova ...“

Jednoho dne povídám Gustawovi, pojďme si sehnat civil jako naši kamarádi. Koupíme si šaty, protože kdo ví, jak bude. Tehdy jsme ještě netušili, že Lvov zaberou Rusové. Tedy jen tak pro všechny případy jsme si koupili civilní šaty a pytlové batohy na šňůrkách, které jsme od té chvíle nosili pořád s sebou, ať ve službě či po ní ...“

Po kapitulaci Lvova nás odváděli za město pod horu Viníki, z obou stran jsme byli obklopeni ruským vojskem. Museli jsme jednotlivě projít takovou brankou a hlídka nám zabavovala všechno, co kdo měl s sebou, tašky, kabely i kufry. Přistupujeme ještě v uniformách s těmi hadrovými batohy na zádech, voják je prohmatal a zřejmě uznal, že v nich může být jen nevelký majetek. Teprve teď jsem si

všiml, že většina kolegů policistů si už stačila strhnout nárameníky a distinkce, zatímco já jsem na všechno zapomenl, na distinkce, nárameníky i na orlíčka ...“

Naše kolona se zastavila na lesní mýtině a tady oddělili důstojníky od vojáků a policistů. Tehdy přijel tank s jakýmsi ruským generálem, který k nám měl asi tuto řeč: „Vojáci, vy můžete jít domů kopat „kartošku“, ale oficíry a policajty musíme přeskolit, aby si ti pánové nemysleli, že jsme je přepadli z týlu. Protože to bylo zcela jinak. Za rok, za dva bude stejně úplně jedno, kde je Varšava, Praha nebo Moskva, vsjo rovno ...“

Byl už hluboký večer, zešeřilo se, když jsme šli takovou lesní cestou. Povídám Gustawovi, že se mi to nelíbí a že dál nejdu. Co deset metrů šel Rus z jedné a z druhé strany cesty druhý. Počkal jsem, až přejdou, pak jsem se sklonil, jako bych si zavazoval tkaničku, a do lesa. Kubiczek udělal totéž. Rozběhli jsme se, až jsme narazili na mýtinu, kde stál stoh sena. Tam jsme shodili uniformy, převlekli se do civilních šatů a počkali do večera, protože jsme se nijak nemohli zorientovat, kde je východ a kde západ. Ráno slunko vyšlo z jedné strany lesa, tak jsme se pustili opačným směrem. Lvov jsme měli zdaleka polními cestami. Putovali jsme přes den, o soumraku jsme hledali hřbitovy, protože tam se nocovalo nejbezpečněji ...“⁵⁾

Do okolí Lvova se dostal i bývalý policista **Karol Palarczyk** z Českého Těšína: „Došli jsme na předměstí Lvova. Jaké však bylo naše překvapení, když se na nás náhle sy-paly střely ruského vojska. Vždyť my jsme chtěli před Němci utíkat k Rusům! Bylo několik raněných, mezi nimi můj kolega z bohumínské policejní školy Emil Szyпка z Bludovic. Mysleli jsme si, že jde o nedorozumění. Někdo tedy vzal kus bílého hadru a vyšel jim vstříc, že jako jdeme k nim a oni střelí. Zbraně jsme ostatně už neměli, jenom pistole. Shromáždili nás na takové louce a řekli nám, že pojedeme do Ruska. Nazíří jsme vyrazili. Pojist jsme měli příští den cestou. Bude tam čekat kuchyně, říkali. Ale ani toho, ani dalšího dne kuchyně nečekala. Čtvrtého dne pochodu nám dovolili posbírat na polích zelné listy a uvařit je v plechovkách od konzerv. Szyпка se má, myslím jsem si, nemusí se unavovat chůzí, zavezou ho rovnou do lazaretu. Tehdy jsem ještě nevěděl, že raněné sice opravdu vezli, ne však do nemocnice, jak slibovali, ale za naší pěší kolonou

24. 8. 1959.

Kochano mamulko.

*Lehko podivujeme pravek
kam nasjstom u domu.*

*Co domnie jestem u kotyja k seracki
mum se dobera i jestem zdravy.*

*Proje odpis bardsic krotko i u ja
wsto, na adre.*

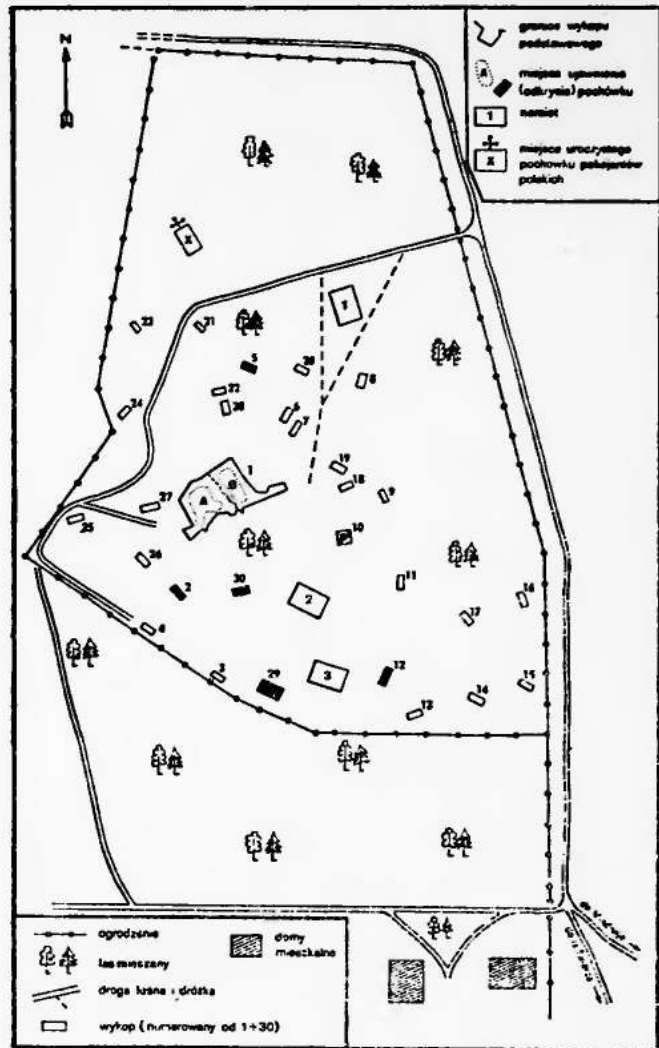
*Горюг Семашков
Камуническа област
позтовий дзук. 37
Михалек Ян. Георгиев*

Útržek papíru, na němž napsal dopis své matce Jan Michalek z Návsi, tajně doručil zajatec propuštěný z tábora v Ostaškově.

do stejných transportů. Po čtyřech dnech pochodu, kuchyně pořád nikde, nás naložili do vlaku. Byly to staré osobní vagóny. Jeli jsme v noci, ve dne vlak stál. Vůbec se mi to nelíbilo. Povídám Kotasovi: Je třeba zmizet. Žádné jídlo a pořád kolem nás chodí ti s puškami, jako kolem nějakých zločinců. Člověku se dělá špatně, když nic neprovedl a oni ho mají na mušce.

Příští noci, jakmile se vlak rozjel, byli jsme rozhodnutí k útěku — nás pět z bohumínské školy: Ciešlar, Pindór, Pyszko, Kotas a já. Stoupli jsme si blízko dveří a skvírou pozorovali strážného na plošině. Kýval se na schůdkách tak dlouho, až usnul. Dveře na štěstí nebyly zastrčené. Vlak trochu zpomalil, protože měl překonat nevelké stoupání, a my jsme jeden po druhém mizeli v lese. Byli jsme na Ukrajině. Neznali jsme ještě nově vzniklé vztahy. Noc jsme přečkali za stodolou u lesa. Ráno vidíme, jde sem chlap. Ptáme se polsky, kde jsme, jak je daleko do Lvova. Vysvětluje, že jsme utekli z transportu. On na to: Proboha, lidičky! Máte štěstí, že tu je polská vesnice, protože kdyby byla ukrajinská, tak by vás vesničani podřezali břitvou. Všechny. Musíte jít radši v noci, a některé vesnice zdaleka obejděte! A namaloval nám plánek až do Jaroslavi. Říkal: Tu musíte minout, tu a tantu rovněž, ta je polská, dávejte pozor a nepopleťte to, jinak živí nevyjdete. A ještě ty vaše uniformy. Musíte se, chlapi, převléct do civilu. A šel do vsi, přinesl nám nějaké staré hadry a boty a vyrazili jsme.

Nějakých dvacet kilometrů před Jaroslaví vedla polní stezka uprostřed lánů nepokosené kukuřice. Někdo z nás se obrátil a vykřikl. Teď už jsme všichni uviděli v dálce za námi chuchvalce dýmu stoupající vzhůru. Kouřová clona asi ukrývala pronásledovatele. Skočili jsme do kukuřice. Běžíme ze všech sil a teď už víme, že jsou to buď ruští nebo ukrajínští vojáci na koních. Zpozorovali náš útěk a hned za

Szkic 6. Rejon ekskumacji w Miednoje

Exhumační práce v Mednoje v r. 1991

námi do kukuřice. První štěstí jsme měli v tom, že se koně jen těžko prodírali houštinami, druhé štěstí nám dalo do cesty polskou vesnici. Na kraji lánů stál malý domek. Vpadli jsme dovnitř a křičíme, že nás honí Rusové. Žena, co stála uprostřed jizby, se stačila rychle vzpamatovat z leknutí, které jí pohled na nás musel způsobit. Odsunula stůl, zvedla poklop a nařídila rychle sejít do sklepa. Pak vyšla jezdcům naproti. Už začínali prohlédávat kůlnu na uhlí a přehazovat dřevo. Tady ale nikdo nebyl, vysvětlovala jim asi dosti přesvědčivě, protože zamířili směrem, kterým jim ukázala: Tam se ještě vršky kukuřice hýbou!

Odjeli a my jsme dva dni zůstali. Narubali jsme dřevo, pomohli ve skromném hospodářství. Žena nám pak udělala další plánek, jak bezpečně dojít do Jaroslavi. Dala nám i adresu svého známého. Dál už jsme si měli poradit sami.

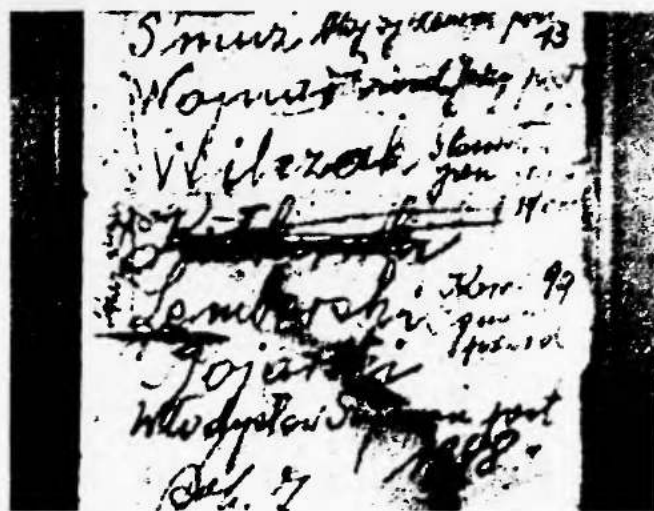
V Jaroslavi jsme vyhledali onu adresu a poprosili o pomoc při překročení Sanu. Museli jsme ale čekat. Náš nový známý nás ubytoval v bytě jednoho spřáteleného Žida, který ze strachu před novými pořádky na čas odešel a svěřil klíče i dům do péče našeho známého. Po osmi dnech jsme se měli dostavit v deset večer na dohodnuté místo k Sanu. Převoz proběhl bez překvapení, zaplatili jsme převozníkovi a... opět jsme se prozradili, nemajíce nejmenšího ponětí o tom, že na druhé straně už vládnou zcela nové pořádky. Kupujeme si na nádraží jízdenky, když tu přijde Němec v uniformě a povídá: Bitte, Ausweis! Nic takového jsme samozřejmě neměli. No a pro takové je jen jedno východisko. Na nádraží už čekal transport na západ naložený Poláky. Němec nás strčil do otevřeného vagónu a já povídám Kotasovi a Pindórovi: To není dobré, musíme zase utéct. Stráž chodila tam a zpátky, jedinou záchranou mohl být osobní vlak stojící na vedlejší koleji. Když se náš nákladní rozje-

de, zkusíme vyskočit. Povedlo se. Zadíchaní jsme se uhnízдили v posledním vagoně a tu k nám přišel železničář: Viděl jsem, co jste tam vyváděli, povídá, ale to není dobré, chlápci. Už na vás určitě budou čekat, všechny vás pozavírají a ještě ztlučou, teď už to nebude zadarmo. Pokýval hlavou a potom řekl: Zkusím vám nějak pomoci. Odešel a za chvíli se vrátil s pěti železničářskými blúzami a dvěma lampami: Když vlak zastaví, vyjdete na peron, dva z jedné a tři z druhé strany, a jako kontrolujete kola vagonů. Já si vás pak najdu. Před nejbližší stanicí vlak přibrzdil, vidíme, že vyskakuje jako první, tak my za ním a děláme, co nám přikázal. Jdeme podél vagonů a už tu jsou Němci. Mizíme za nákladákem. Bylo tam pár železničářů a náš známý se s nimi bavil. Jeden z nich si vzpomněl, že odtud za chvíli vyjíždí nákladní vlak do Bielska, odkud musí být přípoj na Těšín. Šel promluvit se strojvůdcem, aby vzal nové topiče a ty svoje umístil ve vagoně za lokomotivou. A tak se nám podařilo, díky pomoci tolika neznámých lidí, vrátit se domů.⁴⁶⁾

Další z účastníků tohoto mimořádně šťastně završeného útěku ze sovětského zajetí, pan Jan Pindór z Bystřice, to viděl místy trochu jinak, jak je ale u vzpomínek s tak velkým časovým odstupem docela pochopitelné: „Když jsme dojeli do Lvova, tehdy obličeného Němci, zažili jsme několik dnů otrelování města. Velitel Lvova generál Langner nespěchal s kapitulací. Až 22. září přišel rozkaz, abychom se dostavili na velitelství a složili všechny zbraně. Domnívali jsme se, že Němci, ale to byl omyl. Na dotaz, kam teď máme jít nám odpověděli, ať si jdeme, kam chceme. Šli jsme tedy směrem k náměstí, když tu najednou proti nám hromada vojska. Když jsme se přiblížili, uviděli jsme na helmách hvězdy. Obklíčili nás a žádali zbraně, ale ty jsme už neměli. Hnali nás směrem na Vinniki, kde nás na louce seřadili. Jídlo jsme měli dostat až na cestě. Vyrazili jsme kolem jedné hodiny na východ. Šli jsme celou noc a den až do Krosna, kde jsme přenočovali, pořád bez jídla. Pak nás strčili do vlaku a jeli jsme dál do Tarnopolu a dál do Kozova. Tam vlak zastavil a nás napadlo, že by bylo dobře se ztratit. Pomohl nám jeden železničář, který nabídl, abychom své policejní brigádýrky vyměnili za železničářské čepice. Nabídku jsme přijali a po výměně čepic jsme se začali od vlaku vzdalovat směrem k vesnici Kozovu. Byl tam obchod, jehož majitelem byl Žid. Dobře jsme mu zaplatili a dostali civilní šaty. Už v civilu jsme šli na obecní úřad a prosili o vystavení dokumentů, které by nám umožnily cestu domů. Náčelník odmítl a tvrdil, že nás nezná a neví, odkud jsme. Naštěstí jsem měl u sebe jakýsi doklad v češtině, tak jsem mu ho ukázal a vysvětlil, že jsme ze Slezska, které bylo pod českou správou a že jsme se na útěku před frontou dostali až do těchto končin. Po dlouhém rozmyšlení nám ta osvědčení vystavil v ruštině a mohli jsme se vydat na cestu.

Další průběh našeho putování popsal už kolega Palarczyk. Tak jsme s pomocí Boží unikli Katyni. Do Bystrice jsme s Józefem Maroszem (zemřel před dvěma lety) přijeli 18. října 1939.⁴⁷⁾

K dokreslení atmosféry evakuace uvedu jedno zajímavé svědectví z dopisu, který mi v roce 1990 zaslal čtenář, jenž si přál zůstat v anonymitě: „V roce 1938 jsem pracoval na Dole Doubrava a podobně jako má kamarádi jsem se přihlásil k policii. Poslali mě do školy v Katovicích, po jejím ukončení mě zařadili na stanici do Czerwonky v okrese Rybník. Tam jsem sloužil. Když se Němci chystali přepadnout Polsko, poslali mě ze stanice na hraniční přechod Brzezice—Ratiboř. Strážný tam měl za úkol doprovázet polské občany přes hranice do Německa. Němci z Ratiboře zaútočili. Bylo to ve tři ráno. Jel jsem na kole do vsi, která se jmenuje Pszów pod Wodzisławiem. Tam stál u lesa dům. Poprosil jsem, aby mi dali nějaké šaty, jinak že se odtud živý nedostanu. A dali mi je. Místní obyvatelé už měli pušky. Když jsem vyjel, uviděl jsem na cestě své kamarády. Bylo to někde mezi Kęty a Tarnowem. A říkali mi: Ty se máš, ty máš civil. Byli to Jaroslaw Kempny, Mieczyslaw Pietrzyk, Leopold Gwózdź, Jan Buzek. Byli v policejních uniformách mezi vojáky, kteří se tam zastavili. Po přivítání a krátké rozmluvě jsem odjel směrem na Lvov. Ve Lvově jsem hovořil s dalším kolegou, byl to Tadeusz Pasz. Koupil si ruské noviny a říkal mi, že se musí naučit rusky, když už se ocitl v Rusku, že se to může hodit. Pak jsem jel dál směrem na Tarnopol. Dojel jsem do kasáren, tam už byli všichni v civilu, důstojníci i policisté, kteří chtěli odejít

Na útržku papíru, vyzvednutém z hrobu při exhumacích v Mednoje 1991, se objevila i jména zavražděných policistů z Těšínska (Alojzy Smuż, Karol Wojnar).

přes Černovice do Rumunska. Náhle se ve městě strhla velká přestřelka, bylo to, zdá se mi, v neděli 17. září v 10.30 hod. Rusové vjeli do kasáren a vyhlásili, že u koho najdou náboje nebo revolver, mapu, dalekohled, buzolu, ten bude bez jakéhokoliv soudu zastřelen. Všechny nás sebrali a vyvezli z kasáren hlouběji do Ruska. Šli jsme celý den a celou noc bez jídla a bez vody. Byl už mráz. Zdálo se mi, že jsme někde mezi Tarnopolem a Kyjevem. Nikdo z nás nevěděl, kde jsme a kam nás vedou. Když jsme dorazili do tábora, bylo tam už asi 500 lidí. Bylo to místo pod holým nebem na poli po zkoseném žitu. Vojáci, kteří nás hlídali, přivázeli jednou denně polévku, kdo měl hrnek, dostal, kdo neměl, nedostal. Žádná voda na pití či na umytí. Poznal jsem tu učitele, který se jmenoval Żyła a byl z Karviné. Nevím, zda ještě žije. V táboře byly uprostřed dva stoly, ruští důstojníci zapisovali jména, odkud kdo pochází a co umí dělat. Policisté a důstojníci byli odvázeni auty k vlaku, lidé si šeptali, že jedou do Ostaškova. Já jsem nevěděl, kde to je a myslel jsem si, že jedou někam na práci.

Co jsem napsal, je pravda. Mám 78 let. E. S."

Škoda jen, že nevíme, co onoho pamětníka zachránilo před transportem. Dochovaly se nám i dvě skupinové fotografie, zachycující frekventanty policejní školy v Bohumíně u vánočního stromku koncem roku 1938. Ty, co přežili válku, by šlo spočítat na prstech. Po naprosté většině ostatních skončily všechny stopy právě v Ostaškově.

ZAJATECKÝ TÁBOR OSTAŠKOV

Zatímco prostí vojáci a ze značné části i poddůstojníci polské armády, zvláště pokud pocházeli z území zabraného Sovětským svazem, byli ze zajetí záhy propuštěni, příslušníci policie bez ohledu na služební hodnost zůstali v přísně strážných táborech, pokud se jim v počátečních zmatcích nepovedlo během transportu uniknout. Byla zřízena hustá síť táborů průchozích a tržičích, od 3. 10. 1939 byly tábory předány z vojenské správy Rudé armády do „péče“ NKVD, ač něco takového mezinárodní dohody zakazovaly.

Pro polské policisty byl určen tábor se zostřeným režimem, který se nacházel ve zrušeném klášteře Nilova Pustýň (poustečna) na ostrově Stolbnyj na Seligerském jezeře, asi 11 km od Ostaškova poblíž města Tveru (tehdy Kalininu), přibližně 300 km na severozápad od Moskvy. Kromě policistů sem přivázeli též vojáky Sboru ochrany pohraničí, příslušníky vojenské rozvědky, vojenské policie, pohraniční stráž, vězenské služby a soudnictví. Bylo zde i několik desítek kněží a osadníků či statkářů z východních území Polska. Několik set důstojníků polského vojska bylo později převezeno do jiných táborů. Počátkem listopadu 1939 bylo v táboře 8 397 zajatců, v dubnu 1940 činil jejich početní stav 6 570 osob.

V Ostaškově byly podmínky táborového života mnohem horší, než třeba v Kozelsku či Starobělsku. Svědčí o tom i 92 zemřelých zajatců, pohřbených poblíž tábora. Táboru

Jan Michalek

velel důstojník NKVD Borisovec, sám původem Polák, jeho zástupcem byl kapitán NKVD Sokolov. Zajatci byli rozděleni do 22 „sborů“ vždy v čele s důstojníkem NKVD, jemuž pomáhali dva zástupci zajatců ve funkci „staršího“ čili starosty a ve funkci dozorcího. Přílišná různorodost osazenstva tábora způsobovala, že tu byla poněkud uvolněnější vojenská disciplína než v táborech pro důstojníky. Rovněž ubytovací a stravovací podmínky byly na samé hranici únosnosti. Výsledky vedené vyšetřovateli NKVD byly často provázeny bitím zajatců, asi stovku z nich se podařilo přimět ke spolupráci se sovětskou policií.

Teprve na samém konci listopadu bylo zajatcům dovoleno poslat rodinám dopis. Písemný styk byl dovolen pouze jednou za měsíc, zatímco třeba ve Starobělsku se toto nařízení nedodržovalo. Už v únoru 1940 byla v Ostaškově korespondence opět zakázána, takže zajatec mohl za celou dobu zajetí napsat jen asi tři dopisy.

První přímou zprávou od zajatců z Ostaškova pocházejících z naší části Těšínska máme od **Szczepana Stemona** z Petrovic. Napsal ji zřejmě už během transportu na kus papíru, který se mu podařilo cestou odhodit. Anonymní nálezcce patrně adresu Stemonova příbuzného Józefa Wicherka přepsal do azbuky a lístek poslal do Petrovic. Kratičký vzkaz, který pietně uchovává Stemonova dcera paní Anna Popkova z Karviné, zněl: „Jsem zdrav. Nacházím se v ruském zajetí. O rodině nevím nic kromě toho, že 1. 9. 1939 odjela do Wadowic. Buďte s Bohem. 31. 10. 1939 Stemon Szczepan.“

Podobný útržek papíru vlastní rodina po **Janu Michalkovi** z Návsi. Doručil jim ho patrně některý z propuštěných zajatců, i když převážení korespondence bylo přísně zakázáno. Stálo v něm: „24. XI. 1939. Milovaná maminko. Pěkně pozdravení posílám Vám všem domů. Co se mně týká jsem v Sovětském Rusku, mám se dobře a jsem zdrav. Prosím, odpíš krátce a stručně na adresu Gorod Ostaškov, Kalininskaja oblast, počtovyj jaščik 37, Michalek Jan Georgijevič.“

První dopisy doručené poštou přicházely až v prosinci. V čase vánočních svátků povzbuzovaly naději na šťastný návrat domů. Jsou prodchnuty obavami o osud blízkých,

o nichž zajatci neměli dosud žádných zpráv. Například **Wiktor Staš** z Fryštátu sděloval rodině:

„1. 12. 1939.

Milovaná Hermino a děti! Sděluji Vám, že od 18. IX. 1939 jsem v Rusku spolu s jinými, je tu i Franta z Wišlice. V prvních dnech jsem byl v Rusku s Franciszkem z Mniszstwa, možná on už bude doma. Alojz Lipka umřel v Tarnopoli 19. IX. 1939, sdělte to prosím Anně.

Já jsem zdrav a věříme, že se brzy vrátíme domů. Obživa je dostačující. Můžeš děkovat Bohu, žes neodešla z domu, protože bys to nepřežila: litují ti kolegové, jejichž ženy utekly a dnes nevědí, kde se nacházejí. Pozdrav všechny.

Prosím, odpověz mi jen na otázky, jaké Ti, Hermino, dám, ale odepiš ihned, a adresa ať je napsaná doslovně.

1. Jaký je stav zdraví a stav hospodářství; 2. co s dluhem, který máme splácet; 3. co dělají naše děti, zda se vrátí jiní policisté a co dělají; 4. zda máte peníze, z čeho žijete; 5. co je s našimi nájemníky, zda tam ještě jsou.

Veselé Vánoce a šťastný Nový rok Vám přeje a líbá Vás Váš táta Wiktor.

Přiložený lístek předej ihned na adresu Józefu Kalużowi.“⁸⁾

Svůj první dopis adresoval rodičům **Arnold Kalina** z Fryštátu:

„prosinec 1939

Milí rodiče!

Jsem zdrav a už 6 týdnů pobývám v Rusku. Moje věci a rádio jsou u malíře p. Nowaka, Fryštát Blisk 842 (tramvajová remíza). Pokud by tam ještě byly, vezte je prosím. Co je u Vás nového? Jsou všichni zdraví? Kornelovi a Gabi blahopřeju k narozeninám. Pokud byste mi psali, vystříhnete adresu a nalepte na obálku. Veselé Vánoce a ještě lepší Nový rok přeje všem Arnold.“⁹⁾

Rodina již zmíněného **Szczepana Stemona** z Petrovic vlastní ještě dva dopisy, odeslané již z Ostaškova:

„Milí!

Posílám Vám srdečné pozdravy a sděluji, že se nacházím v Rusku a jsem zdrav. Co nového u Vás? Jste jako dřív všichni spolu a zdraví?

Na konec Vám přeju veselé Vánoce a šťastný Nový rok. Buďte mi zdraví, těším se na shledanou.

Ostaškov, dne 8. 12. 1939. Stemon Szczepan.“

„Milí rodiče! 7. 1. 1940

Posílám Vám srdečné pozdravy a sděluji, že se díky Prozetelnosti cítím zdrav. Jediné, co mě trápí, to je nedostatek zpráv o tom, co se děje s mými dětmi. Už před měsícem jsem Vám psal, ale dosud nemám odpověď, i když pošta sem chodí. Nezměrně by mě potěšilo, kdybych se mohl dovědět, kde je moje rodina a jak se jí vede. Buďte zatím zdraví. Těším se na shledanou.

Stemon Szczepan, město Ostaškov, gubernie Kalinin, poštovní schránka 37, Rusko.“¹⁰⁾

Do poměrů v táboře nám umožňuje trochu nahlédnout dopis **Alojzy Michnika**, který sloužil na stanici v Lazích:

„Seligersee 28. I. 1940.

Nejdražší!

Nejprve ode mne přijmete nejsrdečnější pozdravy a políbení. Píšu už druhý dopis, ale nemůžu se dočkat odpovědi. Nejsem však proto kvůli Tobě, Grétko, smutný, vždyť vím, že ty za to nemůžeš. Ale stejně Tě prosím, pokud můj dopis dostaneš, odepiš mi ihned doporučeným dopisem, když se tu obvykle nedostane. Já se, díky Bohu, dosud ještě cítím dosti zdrav a jsem stále dobré mysli, že mne Bůh neopustí a dovolí mi ještě šťastně se k Vám vrátit z té strašné válečné vichřice. Jak se Vám, moji nejdražší, vede? Víme, že se zase po čase uvidíme a že nám ještě nastanou slunečné dny. Čekám na zprávy od Vás jak ryba na vodu. Dni se vlečou jak věčnost, nejistota o Vašem osudu mi otravuje život. Denodenně a každou hodinu mě myšlenky bloudí u Vás a jsem s Vámi, ač osobně jsme odděleni o tisíce kilometrů. Grétko, porad si, jak umíš, vezmi půjčku, abys ne-trpěla krajní nouzí. Nešetři šperky, jen abys s dětmi přežila do chvíle mého návratu.

Já tu mám hodně kamarádů, tak i život nějak rychleji ubíhá. Jsem tu společně se Sławikem a Szczęstnym, s nimiž se utěšujeme, jak můžeme, a vzpomínáme na Vás. Jsem velmi zvědav, zda bydlíš u Janka nebo v Lazech. Co s vaším bytem, nebyl vyrabovaný a poničený? O to se moc bojím. Chodí chlápce do školy? To mě též trochu trápí, zda Bruno dokončí měšťanku, no, ale ať už bude, jak Bůh dá, jen aby Vám i mně zdraví přálo, pak už zas nějak bude.

Policista Alojzy Koloczek je dosud nezvěstný, neboť jeho jméno na seznamech NKVD nefiguruje. Fotografii ze své služební legitimace označil adresou transportu, odhodil, takže byla doručena rodině, ale více stop se zatím nepodařilo najít.

nar. 3. 6. 1891, syna Karola Magdaleny, Vám sdělujeme, že o něm dosud nemáme žádné informace. V případě, že jakékoliv informace získáme, neprodleně Vás uvědomíme.

Vedoucí úřadu (Al. Graas)"

Postupně však veškeré zbytky naděje na shledání s nezvěstnými zmizely a bylo nutné vyříditi na úřadech jejich prohlášení za mrtvé. Úřady k tomu přistupovaly nejrůznějším způsobem a jejich prohlášení se od sebe lišila v datu úmrtí až o několik let. Např. rodině již zmíněného S. Stemonu vystavil státní civilní úřad v Jaworzu v bielském okrese dne 25. 8. 1948 potvrzení, v němž se uvádí: „Prohláší, že Szczepan Stemon, nar. 18. 12. 1899, zemřel dne 9. května 1946 v Ostaškově (SSSR).“

Časově blízké skutečnosti, ale nepravdivé ohledně místa úmrtí bylo úřední prohlášení, vystavené řídicím kancelistou oddělení Okresního soudu v Karvině dr. Jindřichem Wozelkou dne 26. 9. 1949: „Jmenovaný (Walenty Piekarz) odešel v září 1939 do Polska před německými okupanty a od té doby se stal nezvěstným. Na návrh manželky jmenovaného Gertrudy Piekarzové, bytem v Petřvaldě č. 251, prohlašuje ho soud za mrtvého. Pravděpodobně místo úmrtí je neznámé místo na území Polska. Den 1. ledna 1940, který nezvěstný pravděpodobně nepřežil, jest pokládati za den smrti.“

Avšak ani vyřízení podobného úředního dokladu nedávalo ještě záruku, že vdově po zavražděném bude např. přiznán nárok na vdovský důchod, neboť do hry začaly vstupovat argumenty politické. Pan Albin Koloczek z Ost-ravy-Poruby uchovává odpověď zplnomocněnce Státního úřadu důchodového zabezpečení Ministerstva práce a sociální péče ve Varšavě ze dne 10. srpna 1955, která jeho matce Anně Koloczkové z Českého Těšína upřela veškeré nároky na důchod po zavražděném **Alojzy Koloczkovi**:

„Prezidium Vojvodské národní rady ve Stalingradě (dobový název Katovic) rozhodnutím ze dne 30. 4. 1955 č. 229

zbavilo Vašeho muže práva na důchodové zabezpečení, což samo o sobě způsobuje ztrátu práv následnických, tj. i Vašeho práva na zabezpečení. Rozhodnutí prezidia je konečné a nevyžaduje zdůvodnění.“ V příloze bylo uvedeno asi pět právních předpisů, které k takovému rozhodnutí prezidium opravňovaly.

Mlčení trvalo přesně půl století. Avšak během oněch tři let od 13. dubna 1990, kdy Sovětský svaz ústy Michaila Gorbačova veřejně přiznal svou odpovědnost za zločin, byly zodpovězeny téměř všechny zásadní otázky. Nalezlo se s konečnou platností i místo posledního odpočinku slezských policistů.

Už 17. května 1991 dostal M. S. Gorbačov zprávu prokuratury SSSR o výsledcích vyšetřování. Psalo se v ní mj.: „Shromážděné materiály dovolují na učinění předběžného závěru, že polští váleční zajatci mohli být zastřeleni na základě rozhodnutí Zvláštní rady při NKVD SSSR v období duben—květen 1940 na správcích NKVD v obvodech smolenském, charkovském a kalininském a příslušně pohřbeni v Katyňském lese u Smolenska, na území Mednoje 32 km od Tveru a v 6. čtverci lesního parku u Charkova . . .“

Polská strana naléhá na provedení exhumací v místech výše zmíněných hrobů s účastí polských expertů a společenských představitelů. Ve smyslu existující úmluvy o právní pomoci mezi našimi státy jsme předběžně vyjádřili souhlas ke společné realizaci zmíněného vyšetřovatelského záměru v srpnu t. r.“

I když se tomu po smutných zkušenostech z minulých let sotva dalo uvěřit, byly exhumace nakonec opravdu povoleny.

EXHUMAČNÍ SONDY V MEDNOJE

Exhumační práce v lese u obce Mednoje byly prováděny od 15. do 30. srpna 1991. Zástupce generálního prokurátora Polské republiky a vedoucí polské výpravy v Mednoje, prokurátor Stefan Śnieżko z Varšavy, později ve své zprávě napsal:

„Na základě již dříve shromážděných materiálů jsme věděli, že tady, v Mednoje, budou hroby obsahovat 200—250 mrtvých, což potvrdil KGB, který nám dělal průvodce při hledání a lokalizaci hrobů. Pracovníci této instituce pravděpodobně dokonale znali terén, protože jejich pokyny dávaly pokaždé plný efekt.“

Prvořadým zdrojem ohromného množství informací o vraždě zajatců z Ostaškova bylo doznání šéfa správy NKVD v Tveru (Kalininu) Tokareva. Usnadnilo nám značně pátrání a zároveň vytvořilo možnost verifikace a konfrontace toho, co jsme během exhumací v Mednoje zjistili.

Během prací v Mednoje nás zaskočil moskevský puč. Ráno jsme se dověděli z rádia, že byl zaveden výjimečný stav. Příštího dne nás „pečovatel“ z tverského KGB ohlásil, že situace je hrozná, a proto jménem vedení prosí o přerušování prací. Odpoledne jsem byl pozván ke generálu Lagoncevi, který bezprostředně vymáhal okamžitě zakončení prací, zdůvodňuje to nedostatkem prostředků na zajištění naší bezpečnosti. Dodal, že místní obyvatelé nemají moc rádi cizince a že třeba tlupa vyvrhelů může zaútočit na motel, ve kterém bydlíme. Spojil jsem se telefonicky s naším konzulátem v Moskvě. Konzul Michal Żorawski vyjádřil přesvědčení, že puč se každým dnem skončí. Proto jsme pracovali dál, ačkoliv někdo vydal rozkaz na odvelení řídicí tanků, kteří pro nás pracovali, k mateřské jednotce. Telefonický kontakt s generálním štábem Sovětské armády postačil, aby došlo k odvolání tohoto záměru, jenž mohl vážně narušit naše plány.

Zvláštní klimatické a půdní podmínky v Mednoje způsobily ztlacení těl do sražené masy. Z lidských ostatků vznikl hustý blok, promísený s fragmenty oděvů. Exhumace zde spočívala v namáhavém roztrhávání té ztlacené, zhustlé hroudě, skládající se z mrtvolného tuku, koster, zbytků uniforem, blátivé mazaniny.⁽¹²⁾

Na konferenci, pořádané pod názvem „Katyň — zločin století“ 17. dubna 1993 v Českém Těšíně, přiblížil pan prokurátor Śnieżko průběh a výsledky exhumačních prací v Mednoje, jejichž atmosféru dokreslil rovněž dokumentární film.

Tak jako při německých exhumacích v Katyni v roce 1943 nacházely se v hrobech osobní předměty zavražděných a dokonce i dokumenty. Jak by se asi divili tehdejší odborníci, kteří pokládali za neuvěřitelné, že mohli přečíst

dokumenty ležící v zemi tři roky. Vždyť ty z Mednoje ležely v hrobech přes půl století!

Expertní zpráva E. Budaje a J. Tucholského uvádí, o jaké materiály šlo: „... vojenské knížky, služební legitimace policistů, zpráva o udělení Kříže nezávislosti, legitimace Státního sportovního odznaku, legitimace Střeleckého odznaku, potvrzení o propuštění z armády, služební záznamníky policistů, předválečné záznamy trestů, oddací list, rodný a křestní list, výpisy z matriky narození a křtu, spořitelni knížka, předválečné platební příkazy, zastavovací smlouvy, formulář směnky, přihláška k pobytu, četné předválečné bankovky různých hodnot, blanket sovětského telegramu, kalendář, poezie a písničky psané v tábore a také dokumenty mimořádného významu, jako korespondence od rodin, soupisy spoluvězňů, označené trasy cesty z Polska do tábora v Ostaškově nebo zápisky napsané během pobytu v tomto táboře.“¹³⁾

Exhumace v Mednoje se týkaly jen nepatrné části rozsáhlého pohřebiště, v němž má být podle dokladů NKVD pohřbeno 6 311 zavražděných Poláků. Podle exhumace zprávy byly v sondě nalezeny kosterní pozůstatky celkem 243 osob. V nalezených dokumentech se podařilo rozluštit zhruba stejný počet jmen — celkem 242. I když ve většině případů nemají tato jména přímý vztah k nalezeným kosterním pozůstatkům, jsou nepochybným důkazem o osudu zajatců. Potvrzuje to i 227 případů shody s transportní listinou NKVD.

Podařilo se tedy najít jména jedné šestadvacetiiny z celkového počtu v Mednoje pochovaných Poláků. Tím spíše nám může jako zázrak připadat, že celkem 34 z těchto 242 jmen, tedy zhruba jedna sedmina, patří policistům z dnešní české části Těšínska. Výkopy v Mednoje totiž podivuhodnou náhodou narazily na hromadný hrob slezských policistů.

Hned první jméno, které se na dokumentu vykopaném v Mednoje podařilo přečíst, patřilo rodákovi z Těšínska. Jak píše J. Tucholski, „... na dvou barevných formulářích přihlášky k pobytu je patrné příjmení **Józef Przybyła**, napsané velmi vybledlým inkoustem. V rubrice vojvodství je zápis slezské, a v rubrice okres je na jednom dokumentu pravděpodobně Těšín, na druhém patrně Fryštát.“ Protože k ověření byly využity jen ruské soupisy, neobsahující údaje o místu narození či bydliště, nemohli se zpracovatelé dovědět, že se jedná o rodáka ze „Zaolží“, narozeného 9. 2. 1915 ve Stanislavcích.

Jiné jméno se J. Tucholskému podařilo určit přesně, neboť již dříve figurovalo v jeho kartotéce obětí:¹⁴⁾ „Na dvou dokumentech, tj. na platebním příkazu a účtu vystavených Městským úřadem v Těšíně v r. 1938 za vodné, stočné a odvoz odpadků figuruje jméno **Franciszek Macoszek**. Strážmistr F. Macoszek, syn Juliana, nar. 29. 9. 1893, byl příslušníkem vyšetřovací služby těšínského komisariátu.“

Kromě nálezů přímých dokumentů se k Těšínsku vztahovaly především nálezy nepřímé, tedy zmínky nalezené v dokumentech jiných osob, v dopisech, deníkových záznamech apod. Nejhodnotnějším pramenem tohoto druhu byly zápisy Lucjana Rajcherta o ubytování slezských policistů v ostaškovském táboře. Podle Tucholského šlo o „... svazek soupisů jmen zajatců bydlících v jednotlivých sálech tzv. Sboru IV. Soupisy byly provedeny ručně různými osobami na volných listcích papíru. Zahrnovaly 128 osob rozmístěných v devíti sálech, nazývaných rovněž světnicemi nebo pokoji.“ Celkem 27 jmen z tohoto soupisu patří osobám z naší části Těšínska! Věrohodnost údajů zvyšuje i uvedení roku narození a jména otce zapsaných osob.

Exhumace odkryly jen nepatrnou část z rozlehlého areálu NKVD v Mednoje, který zaujímá plochu 700 × 400 metrů. V nejméně 7 ze 30 provedených sond byly nalezeny pozůstatky polských policistů či součástí jejich výstroje. Lze tedy důvodně předpokládat, že pokud by se exhumace práce někdy v budoucnu uskutečnily ve větším rozsahu, jak o to polské úřady usilují, naše znalosti o osudech obětí by se mnohonásobně zvětšily.

NĚKOLIK TRAGICKÝCH OSUDŮ

Není zde místo ani na vyjmenování oněch asi 170 dosud zjištěných slezských policistů z Těšínska, kteří byli zavražděni v Rusku. Nelze se ani podrobněji zmínit o životních osudech oněch 34 policistů ze „Zaolží“, jejichž jména pro-

mluvila po půl století z exhumace sondy v Mednoje.¹⁵⁾ Uvedu proto alespoň několik dopisů, které tyto životní osudy prostými slovy, ale o to srozumitelněji popisují. Poslali mi je příbuzní zavražděných a lze v nich najít svědectví též o strastech rodin, co zůstaly doma bez svých živitelů a musely projít samy tíhou války a dalšími strastmi let poválečných.

Paní Julie Svěží z Havířova je bývalou manželkou **Karola Dominika**, narozeného 13. 3. 1911 v Lazích: „Můj osud se začal naplňovat už mobilizací v roce 1938. Můj nastávající rukoval bránit svou vlast, byl četařem v záloze. Zrovna jsme měli první ohlášku, ale svatba se nekonala. Byl zaměstnán ve Zlíně u Batě jako celník. Po demobilizaci se vrátil, právě nás obsadili Poláci. Bylo to pro nás kraj hrozně neštěstí. Nemohl nikde sehnat práci, tak když potřebovali lidi do státní policie, tak nastoupil. V máji roku 1939 jsme se vzali. Byli jsme spolu pouze tři a půl měsíce. Bydleli jsme v Těšíně. Večer před vypuknutím války šel jako obvykle do služby a více už se nevrátil.“

Co vše následovalo, nebudu popisovat. Snad jen to, že jsem šla pěšky do Karviné k rodičům, vlaky nejezdily. Za půl roku se mi narodila dceruška. Celou tu dobu jsem byla bez podpory. Zůstal mi jen pláč a strach, co bude dál, až jsem z toho onemocněla. Pátrala po manželovi a čekala, ale bezvysledně. Po válce jsem šla do práce a 18. 12. 1946 jsem požádala soud, aby ho prohlásil za mrtvého. Potřebovala jsem to k žádosti o důchod. Ale stále jsem na něj čekala, deset roků, až pak jsem se vdala podruhé. A proto Vás prosím, jestli se bude stavět ten památník obětí z našeho území, ať se tam objeví též jeho jméno.“

Druhý dopis napsala paní Anna Supiková, vdova po zavražděném **Karolu Supikovi** z Bystřice: „Dovolte, abych Vám napsala několik informací o svém manželovi Karolu Supikovi, jenž se narodil 1. 9. 1911 v Karpentné. Městanskou školu ukončil v Bystřici a pracoval v Trineckých železárnách jako valcír. Byl dva roky v československé armádě a ukončil poddůstojnickou školu v Levoci jako četař.“

V roce 1938 vstoupil do řad polské policie a byl odvelen do Lagiewnik Śląskich, kde byla tehdy v těsné blízkosti německo-polské hranice. Těsně před napadením Polska byly 28. 8. 1939 všechny manželky a děti policistů evakuovány za Krakov do Rzeszowské oblasti a 3. 9. 1939 byla převážná většina policistů odvelena do východních oblastí Polska.

Od Rzeszova jsem utíkala pěšky se třiletým synem ke svým rodičům do Bystřice. Tato cesta trvala kolem tři měsíců, poněvadž všude byla válka. Od manžela jsem obdržela pouze jediný signál, korespondenční lístek z Ostaškova, kde bylo napsáno, že žije a jeho podpis, bylo to v lednu 1940. Také jeden svědek z Konské, chlapec, který měl 16 let a byl pro nezletilost z Ostaškova propuštěn, mně v roce 1941 pověděl, že byl s manželem v Ostaškově. Rodiče toho chlapce z Konské však vzali volkslistu, chlapec musel narukovat a ve válce zahynul.

V roce 1946 jsem byla předvolána na pokyn tehdejšího tajemníka MNV v Bystřici pana Rusze spolu s paní Cimařovou a Kiczkovou (všechny tři jsme byly z Bystřice) k poslanci Trombikovi do hotelu Piast v Českém Těšíně. Tam jsem mu odevzdala ten jediný korespondenční lístek od manžela z Ostaškova. Při této příležitosti nás poslanec Trombik nabádal, abychom dál neusilovaly o pátrání po našich nevěstných rodinných příslušnících.“

Poslední dopis může být jakýmsi symbolickým zakončením článku, neboť dobře ukazuje bezdouchou a krutou tvář války, jež obzvláště tragicky poznamenala tisíce rodin na Těšínsku. Poslala mi ho paní Maria Bezecná z Trince, sestra **Józefa a Karola Strokosových** z Konské: „Chci uvést několik podrobností, které jsou mi známy a smrti mého bratra Józefa Strokosze. Od roku 1939 byl velitelem místní skupiny vojenských záloh. Když 1. září vypukla válka, vpadl během ústupu před německými útočníky domů, aby se rozloučil. Po šesti týdnech se vrátil úplně psychicky zlomený. Vyprávěl, jak se s několika druhy v neštěstí chtěli dostat do Rumunska, ale pokazilo se jim auto. Právě v té chvíli projížděli kolem z opačné strany v hasičském voze kamarádi z Konské a na jejich hromadnou propustku dojeleli všichni domů. Na druhý den jeden z těch tři kamarádů přišel bratra varovat, že se naň vyptává německá policie. Na naše prosby, aby utekl odkud přišel, odpověděl: „Nikam nepůjdu, je válka, nebudou se se mnou ani bavit. Kulka do hlavy a hotovo.“ Když viděl, jak mámě tečou slzy po tvářích, změnil názor a odešel... aby zahynul ve Lvovském

vězení upálením zaživa. Po válce jsme se dověděli od svědka celé tragédie, že pracoval ve Lvově v odbojovém hnutí. Tam byl zatčen a když bolševici ustupovali před německými okupanty, zazdili okna a dveře vězení, kde byli zavření političtí vězni, polili to benzínem a zapálili.

Popisují holá fakta. Abych mohla popsat, co jsme s matkou prožily po uslyšení této zprávy, na to nenalézám slov.

Druhý bratr Karol Strokosz, rovněž svobodný, vykonával právě základní vojenskou službu, když bylo Zaolží připojeno k Polsku. Byl tedy propuštěn z československé armády a přihlásil se k policii. Sloužil v Piašnikach na Horním Slezsku. Dva týdny před vypuknutím války byl doma a tehdy jsme ho viděli naposled. V době zářijové kampaně ho zahlédl kolega z Konské, jak někde v lese (místo už jsem zapomněla) pečoval o nemocného velitele ze své stanice. Ve víru války se ocitl ve východním pohraničí Polska rovněž nejstarší bratr. Bylo to v říjnu, kdy do Lvova přijel transport policie zajaté východními okupanty. Bratr si telefonicky ověřil, že je mezi nimi Karol Strokosz. Šel tam, ale nepustili ho dovnitř, že už je pozdě (10 hod.). Přišel tedy ráno a dověděl se, že v noci zajatce odvezli. Na otázku, kam, padla odpověď: na Sachalin! Zda byla pravdivá, není známo. Už jsme o něm nikdy neslyšeli.

Nejstarší bratr Alojzy Strokosz byl chemikem a tenkrát mu bolševici nabídli práci v laboratoři ve Lvově. Znal dokonce i podmínky té práce. Byly více než nevýhodné. Rezignoval a vrátil se se slovy: Raději přijmu smrt od kulturního nepřítele, než od přítele, který mi vrazí nůž do zad. Bolestně pak poznal kulturnost těch nadlidí v těšínském a později v katovickém vězení, aby zahynul v Osvětimi. Tam rovněž zahynuli otec a sestra.

Jak vidět, masoví vrazi zpoza Odry měli sobě rovné za Bugem.“

Nevím, zda se mi dostatečně podařilo nastínit historické okolnosti, za nichž došlo ke smrti Andrzeje Brody a dalších slezských policistů. K rozhodnutí soudu o prohlášení za mrtvé to bude patrně stačit, ale co skutečný soud s jejich vrahy, co morální odsouzení zločinu světovou veřejností, jakého se dočkali třeba nacističtí váleční zločinci v Norimberku?

V exhumací jámě v Mednoje bylo nalezeno též několik

úlomků svíček, které kdysi patřily k cennostem zavražděných zajatců. Očistili je a na mši při pietním pohřbu exhumovaných ostatků je zapálili. Vzplanuly hned od první sirky a rozhořely se jasným plamenem.

Poznámky:

- 1) M. Borák, Katyň — neznámé souvislosti. Těšínsko 1991, č. 3, s. 10—15; týž, Mrtví od Charkova. Těšínsko 1992, č. 1, s. 16—22
- 2) M. Borák, Obyvatelé Těšínska obětmi táborů a věznic v SSSR (výsledky výzkumu). Slezský sborník 1992, č. 2, s. 108—120
- 3) J. Kupliński, Wojskowe aspekty rewindykcji Zaolzia w 1939 r. Cz. 1. Wojkowy Przegląd Historyczny 1989, č. 3, s. 80
- 4) A. Hempel, Pogrobowczy kłeski, Rzecz o policji granatowej w Generalnym Gubernatorstwie 1939—1945. Warszawa 1990, s. 92
- 5) Zwrot 1991, č. 1, s. 18—21
- 6) Zwrot 1990, č. 12, s. 15—18
- 7) Zwrot 1991, č. 3, s. 71
- 8) Głos Ziemi Cieszyńskiej 1989, č. 39, s. 4
- 9) Zwrot 1990, č. 6, s. 20
- 10) M. Borák, Symbol Katynia. Zaolziańskie ofiary obozów i więzień w ZSRR. Czeski Cieszyn 1991, s. 141. Zde je otištěna i většina dopisů a dokumentů, u nichž v našem článku není uveden odkaz na původ
- 11) J. Trznadel, Rosyjscy świadkowie Katynia (1943—1946—1991). In: Zbrodnia katyńska. Droga do prawdy. Warszawa 1992, s. 77—126. Zde jsou publikovány ukázky ze svědectví D. S. Tokareva
- 12) St. Śnieżko, Zabiegi o wszczęcie śledztwa w sprawie katyńskiej oraz prac ekshumacyjnych w Charkowie i Miednoje. In: Zbrodnia katyńska . . . , s. 164—176
- 13) E. Budaj — J. Tucholski, Badania kryminalistyczne i historyczne dokumentów ujawnionych w toku ekshumacji w Charkowie i Miednoje. In: Zbrodnia katyńska . . . , s. 277—328
- 14) J. Tucholski, Mord w Katyniu. Warszawa 1992
- 15) M. Borák, Pamięć nie opuszcza żywych. Zwrot 1993, č. 4, s. 8—15.

Jména místních částí a domů v Hrádku a v Návsí

Bedřich Téma

1) Hrádek je podhorská vesnice, která má polohu zhruba stejnou jako ostatní obce jižně od něho na Košicko-bohumínské dráze. Již to vtisklo celkový ráz jménům místních částí a domů, a to tím spíše, že tu byl v podstatě stejný postup při osídlování. Názvů je hodně a jsou různě utvářeny.

a) Jmen místních částí tvořených příponami je poměrně dost hodně. Přípona -uv: Kumpařuv, Vujtuv, jen v předložkových výrazech Do Gjyrova a Na Vydžyrub. Poslední název je utvořen od slovesa vydžyrac, ale původně se slova uvedenou příponou s významem přivlastňovacím od sloves netvořila. Jde tu o novější pojmenování analogicky podle názvů utvořených od osobních jmen. Přípona -k(a): Filipka a v předložkovém názvu Na Chodurce. Přípona -unk(a): Margičunka. Přípona -isk(a) v předložkovém výraze Na Zumčiska: zumčisko 'místo, kde kdysi stál zumek, tj. hrad, tvrz'. Přípona -ovic(e): Čmélovice, Fízkovice, Hažovice, Chalupňokovice, Kubulovice, Martynkovice, Samcovice, Švjyrkovice, Vujtovice a v předložkových výrazech Na Fjyrkovice a Na Lajčokovice. — Předponou za- a tvaroslovnou charakteristikou -i je utvořen název Zaolží.

Předložkové výrazy jsou daleko nejčetnější ze všech typů pojmenování. Nejčastější je předložka do. U jmen osob: Do Fízka, Do Gabryša: Gabryš ← Gabriel, Do Grace, Do Haže, Do Chalupňoka, Do Chodury, Do Janika, Do Junca, Do Kubula, Do Kyndžery, Do Lacha, Do Lajčoka, Do Martynka, Do Novokuv, Do Nišćora, Do Pyška, Do Rykały, Do Samca, Do Šolunego, Do Štefka, Do Turuňa. Zde znamená předložka do 'do domu daného člověka' — proto je tak častá.

U jmen neosobních: Do Gjyrova, Do lynu: lynu 'luh', Do olšo: olši 'olšina', Do polyniska: polynisko 'spáleniště', Do potoka, Do připorka: připorek 'kopec přiléhající k hoře', Do péca, Do stovka: stovek 'rybníček', Do zokrynty: 'zatáčka, ohbí'. Dvě předložky: Do dvoru do Gabryša, Do dzedžiny ku studni.

Předložka na: Na doline, Na dolinym u Gabryša, Na Džol: někteří pokládají to slovo za rumunské, jiní za slovanské, Na Fjyrkovice, Na Chodurce, Na kałuži: kałuža 'nečistý rybníček', Na Křivej, Na kympčice: kympčica 'kopeček', Na Lajčokovice, Na luččiska: luččisko 'místo na louce', Na Margičunce, Na pašeki, Na polyniska, Na přisłup: přisłup 'mělké horské sedlo', Na psine: psina 'smilka', Na pušćine: pušćina 'opuštěné, neobdělávané místo', Na rovně: rovňa 'rovina', Na skałym, Na Vydžyrub, Na zopluči: zopluči 'zahumní', Na Kozim zumku.

Předložka nad: Nad potokym.

Předložka pod: Pod bryg: bryg 'svah', Pod Džol, Pod Džolkami, Pod Džoly, Pod Chodure, Pod las, Pod pole, Pod Targym, Pod Žarnuvkym.

Předložka v: V zokryncé, V dzedžině.

Předložka za: Za štrekum: štreka 'železniční trať'.

Je pouze jedno sousloví z přídavného jména a podstatného jména: Kozí zumek — je na kopci.

Zpodstatnělé příslovce: Navrchu — nahore.

Přenášení jmen není nijak časté: Bařiny, Džol, Džolki, Džoly — jako Džolki, Gruň, Kympčica, Lynu, Polynisko, Přisłop, Pustki, Pušćina, Zokrynta a Zopluči. — Zvláštní